

Eugeniusz Sakowicz

ORCID: 0000-0001-8064-9042

e.sakowicz@uksw.edu.pl

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie
Wydział Teologiczny**Historia magistra vitae est****Antoni Dębiński, Magdalena Pyter,*****Portrety polskich historyków prawa. Okres II Rzeczypospolitej,*****Wydawnictwo Werset, Lublin 2024, ss. 688**

DOI: 10.34739/doc.2025.22.13

Przez dziesiątki lat w tzw. stopce wydawniczej zamieszczanej na stronie metryczkowej (redakcyjnej) niemal każdej książki podawany był nakład danej pozycji. Wraz ze zmianą ustroju w Polsce zmienił się również zwyczaj informowania czytelnika o nakładzie książki, którą bierze do ręki. Informacja o liczbie wydanych książek była kiedyś niezmiernie ważna. Odbiór społeczny dzieła liczącego 100 egzemplarzy na pewno jest inny niż takiej publikacji, która jest wydrukowana w nakładzie 10 000 egzemplarzy. W sukurs przyszedł obecnie internet, gdzie często publikuje się dane dzieło na określonym portalu, umieszczając je w konkretnej bazie danych. Dzięki temu już nie do rąk czytelnika trafia określona publikacja, lecz w postaci e-booka czy pliku PDF dana pozycja może być czytana przez Nielimitowaną liczbę odbiorców. Książka tradycyjna nie poszła jednakże do lamusa czy, mówiąc mniej kulturalnie, nie została skierowana na przemiał. Była i będzie zawsze obecna w kulturze. Biblioteki, chociaż najczęściej pękają w szwach, chlubią się posiadaniem dzieł papierowych.

Wydawnictwo Werset w 2024 r. opublikowało monografię *Portrety polskich historyków prawa. Okres II Rzeczypospolitej*¹. Monumentalna, bo licząca 688 stron, księga przyciąga uwagę nad wyraz

¹ A. Dębiński, M. Pyter, *Portrety polskich historyków prawa. Okres II Rzeczypospolitej*, Lublin 2024. Cf. *Stefan Ehrenkreutz i historycy prawa okresu dwudziestolecia międzywojennego. W 70. rocznicę śmierci ostatniego Rektora Uniwersytetu Stefana Bato-rego w Wilnie. Praca zbiorowa*, red. P. Dąbrowski, D. Szpoper, Olsztyn 2016.

skromną kolorystyką. Na okładce zamieszczono zdjęcia gmachów uniwersytetów, utrzymane w szarym (wręcz nostalgicznym) kolorze czy też (w jednym przypadku) bramy wiodącej do tzw. kampusu uniwersyteckiego. W tychże uniwersytetach kształcili się, a następnie prowadzili badania oraz zajmowali się dydaktyką prawnicy wymienieni w książce. W trzech szeregach umieszczone zostały po dwa (idąc od lewej strony) – jak oryginalny portret – „wizerunki” uczelni: 1. budynek Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie²; gmach Uniwersytetu we Lwowie³; 2. budynek Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu w Poznaniu⁴; fragment (gmachu) budynku Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego⁵; 3. fragment budynku Uniwersytetu w Wilnie⁶; Brama Główna Uniwersytetu Warszawskiego⁷. To były ważne ośrodki odbudowującego się życia naukowego Rzeczypospolitej Polskiej, która w 1918 r. odzyskała niepodległość po 123 latach zaborów. I chociaż na zdjęciach tych nie została ujęta żadna postać ludzka, to przecież o istocie uniwersytetu zawsze stanowiła wspólnota profesorów i studentów.

Przedłożona książka ma charakter słownika, czy raczej encyklopedii. W tytule dzieła nie ma wszakże tych słów z zakresu informacji bibliotecznej określających jego specyfikę i oryginalność. Autorzy we *Wprowadzeniu* podkreślają, iż książka „ma charakter słownika biograficznego”⁸. Bardzo ważną informację o danej publikacji czytelnik może zdobyć, czytając zwięzłe notki biograficzne jej autorów oraz tekst wyjęty z recenzji wydawniczej. Autorzy – ks. prof. dr hab. Antoni Dębiński⁹ oraz prof. dr hab. Magdalena Pyter¹⁰ – są pracownikami

² *Uniwersytet Jagielloński. Złota księga Wydziału Prawa i Administracji*, red. J. Stelmach, W. Uruszczak, Kraków 2000; P.M. Żukowski, *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. 2 1780-2012, Kraków 2014.

³ J. Draus, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918-1946. Portret kresowej uczelni*, Kraków 2007.

⁴ Na temat uczonych zajmujących się historią prawa w Poznaniu vide K. Krasowski, *Wydział Prawo-Ekonomiczny Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1919-1939*, Poznań 2006.

⁵ *Profesorowie prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. A. Dębiński, W.S. Staszewski, M. Wójcik, Lublin 2008; *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 1-2, red. E. Gigilewicz, Lublin 2018.

⁶ M. Tarkowski, *Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919-1939*, Gdańsk 2015; M. Helmin, *Historycy prawa Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie i ich działalność w latach 1919-1952*, Sopot 2024.

⁷ *Zarys dziejów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego 1808-2008*, red. G. Bałtruszajtys, M. Paszkowska, H. Izdebski, A. Bosiacki, A. Rosner, Warszawa 2008.

⁸ A. Dębiński, M. Pyter, *Portrety polskich...*, s. 15.

⁹ Informacje o uczonych m.in. zajmujących się historią prawa na KUL vide *Dziekani Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lu-*

badawczo-dydaktycznymi na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. A. Dębiński jest kierownikiem Katedry Prawa Rzymskiego na tymże Wydziale. Uczeni ci od szeregu lat zajmują się m.in. historią prawa, w tym prawa rzymskiego oraz historią europejskiej kultury prawnej, nadto historią edukacji prawniczej w Europie. Wskazane pola badawcze mówią o profesjonalizmie i kompetencjach autorów, dla których studium historii prawa (a zatem i biografistyki historyczno-prawnej) jest prawdziwą pasją.

Z recenzji wydawniczej opracowanej przez historyka prawa prof. dr. hab. Wojciecha Witkowskiego dowiadujemy się, iż „Autorzy przedstawili postacie wielu planów – pierwszego i dalszych i dzięki temu otrzymaliśmy obraz postaci i środowisk wszystkich akademickich centrów Polski międzywojennej. [...] Do walorów rozprawy również zaliczam ujęcie «wewnętrzne» biogramów. Nie ograniczono się bowiem do suchego wyliczania danych życiorysu i bibliografii naukowej, ale przedstawiono w miarę możliwości *curriculum vitae*, obejmując życie prywatne, sukcesy i porażki w karierze, dane często nieznanne, przestawione [winno być – przedstawione!; i w tekstach prawników zdarzają się błędy! – E.S.] po raz pierwszy. Do tego dochodzą celnie wplecione cytaty z prac autorów. W sumie każdy biogram wręcz roi się od ciekawych informacji, czyta się to potoczyscie i z zainteresowaniem. Na takie ujęcie złożyła się iście benedyktyńska praca w archiwach i bibliotekach polskich oraz obcych, jak i styl oraz język opracowania. Nie dziwi to jednak, bo obydwójce Autorzy, z tak bogatym znaczącym dorobkiem, publikujący już wspólnie, dają gwarancję dzieła wysokiej jakości. Potrzeba tego rodzaju słownika, mającego walory nowości, jest oczywista, przede wszystkim dla środowiska prawniczego i historycznego”¹¹.

Opracowujący niniejszy tekst (będący bardziej rodzajem rekomendacji niż klasyczną recenzją czytelniczną analizującą książkę i wydająca jej ocenę tak, by zachęcić czy zniechęcić czytelnika do sięgnięcia po nią) przed ponad 40 laty (będąc wtedy pracownikiem nau-

belskiego Jana Pawła II, red. A. Dębiński, I. Leraczyk, J. Misztal-Konecka, W.S. Staszewski, Lublin 2021.

¹⁰ *Nauki historycznoprawne w polskich uniwersytetach w II Rzeczypospolitej*, red. M. Pyter, Lublin 2008; M. Pyter, *Nurt historycznoprawny w kanonistyce polskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, Lublin 2006; M. Pyter, *Oswald Balzer i lwowska szkoła historycznoprawna*, Lublin 2010.

¹¹ W. Witkowski, [Autorzy przedstawili postacie wielu planów...], [w:] A. Dębiński, M. Pyter, *Portrety polskich...*, s. 4 okładki.

kowym Międzywydziałowego Zakładu Leksykograficznego KUL – Redakcji *Encyklopedii katolickiej*) wielokrotnie widział początkującego wówczas uczonego ks. Antoniego Dębińskiego codziennie godzinami ślęczącego nad książkami i księgami w Czytelni Teologicznej Biblioteki Głównej KUL. Podziwiał determinację i ascezę tego uczonego, którego było stać na nieustanną, niekończącą się lekturę dzieł donoszonych przez bibliotekarki. Owoce tej benedyktyńskiej pracy przysły po latach. Jednym z nich jest współautorskie dzieło A. Dębińskiego i M. Pyter *Portrety polskich historyków prawa*. Pracy jak ta nie pisze się w ciągu kilku tygodni, lecz przez wiele lat. Właśnie dlatego ma ona charakter wzbudzającego zainteresowanie opowiadania naukowego i jednocześnie popularnego (a miejscami i publicystycznego, szczególnie przy podawaniu notek wyjętych z życia osobistego, prywatnego, rodzinnego, towarzyskiego). Czytelnik, po zapoznaniu się z jednym z 48. biogramów, nieodparcie chce poznać następny życiorys. Zapewne zrezygnowałby z dalszej ich lektury po zapoznaniu się z jednym czy drugim „portretem” historyka prawa, gdyby zredagowany został on wg ściśle określonego, „suchego” szablonu leksykograficznego.

Prezentując daną publikację, wypada przeprowadzić analizę tytułu. Stanowi on bowiem rodzaj résumé – „podsumowania” i streszczenia książki, chociaż w gruncie rzeczy ją otwiera. Bywają jednakże tytuły dzieł, które je „zamykają”, zanim podjęta zostanie ich lektura... Słowo „portret”, odniesione do każdego uczonego obecnego w wyjątkowej galerii koryfeuszy historyków prawa, zamienne jest – wg intencji autorów – z pojęciem „szkic”. W gruncie rzeczy księga nie daje ukończonych portretów przywoływanych postaci, lecz szkice portretów. Skoro tak, to zawsze można ów szkic dopracować, skorygować, uzupełnić, wprowadzić określony szczegół niezauważony wcześniej. Autorzy tak tę kwestię wyjaśniają: „Przedstawione w książce szkice nie są pełnymi biografiami naukowymi; realizacja tak postawionego celu wykracza poza ramy pracy. W publikacji pragnęliśmy naświetlić ich najbardziej wartościowe, nie tylko naukowe osiągnięcia; niektóre z nich są mało znane czy uległy zapomnieniu. Chcieliśmy przypomnieć sylwetki tych wybitnych uczonych, ufając, że ich życiorysy i dokonania zwrócą uwagę nie tylko specjalistów, lecz także tych, którzy interesują się dziejami uniwersytetów, historią nauki i kultury prawnej w Polsce”¹².

¹² A. Dębiński, M. Pyter, *Portrety polskich...*, s. 13. Vide E. Sakowicz, *Uniwersytet katolicki. Teksty, bibliografia, dokumenty*, Lublin 2012.

Autorzy dzieła zgodnie z metodologią przedstawiają we wprowadzeniu stan badań. Dzieła obficie wymienione w teście introdukcji były rodzajem wcześniejszych studiów nad portretem, czy też studium portretowym danego uczonego. A. Dębiński i M. Pyter przeprowadzili analizę wcześniejszych „obrazów”, by dać ich nową wersję, wszakże posadowioną we wcześniejszych badaniach: „Przytaczaliśmy fragmenty tych publikacji, zdając sobie sprawę, że mogą uzupełnić wiedzę o prezentowanej osobie i ożywić wywód, ale że są one także obciążone, co zrozumieliśmy, cechą subiektywizmu. Także z tych racji niniejszy zbiór postanowiliśmy nazwać «portretami». Zgodnie z definicją słowo to oznacza podobiznę, artystyczny wizerunek konkretnej osoby lub grupy osób, ukazujący zewnętrzne podobieństwo oraz niekiedy cechy charakteru portretowanych. Uwzględniając takie rozumienie terminu, postanowiliśmy w pewnym sensie «namalować» sylwetki uczonych, czyli ukazać szeroką perspektywę, z jakiej patrzyliśmy na naszych bohaterów. Staraliśmy się tego dokonać poprzez wydobycie szczegółów z życia przedstawionych postaci, wreszcie odwołując się do przywoływanych wspomnień i pamiętników – dodać nieco barw i koloru do wyводу»¹³. Powyższy zamiar udało się autorom dzieła spełnić w sposób perfekcyjny. Księga jest bogata w „kolorystykę” życia, w której jawiły się też barwy mroczne, ciemne, dramatyczne. Ponad nimi górował wszakże blask prawa i prawdy, którym poświęciły się wszystkie portretowane postaci.

„Polscy” to ważny wyróżnik obecny w tytule, a odnoszący się do wszystkich historyków prawa obecnych w dziele, zarówno Polaków „z dziada pradziada”, jak i polskich Żydów (w tym nawróconych na katolicyzm) czy też Polaków urodzonych i wychowanych w rodzinach o różnym pochodzeniu narodowym bądź etnicznym (a zatem o różnym dziedzictwie kulturowym, historycznym). Słowo „polscy” dotyczy też uczonych, którzy urodzili się i kształcili w czasie, kiedy Polska nie miała państwowości, i przez zaborców: Rosjan, Niemców i Austriaków, wykreślona była z map Europy, czy w ogóle – świata.

Na osobną uwagę zasługuje kluczowe określenie obecne w tytule dzieła: historycy prawa. Kim oni są? Najpełniejszej odpowiedzi udzielają A. Dębiński i M. Pyter: „(...) przy konstruowaniu katalogu nazwisk uczonych jurystów przyjęliśmy trzy kategorie; uprawianie dyscyplin historycznoprawnych w okresie II Rzeczypospolitej, uzyskanie prawa wykładania (*venia legendi*) oraz zatrudnienie w ramach

¹³ A. Dębiński, M. Pyter, *Portrety polskich...*, s. 26.

uniwersyteckich katedr historycznoprawnych (historia prawa, prawo kościelne, prawo rzymskie)”¹⁴.

Przywołajmy ponownie podtytuł dzieła: *Okres II Rzeczypospolitej*. Wydaje się, iż tytuł nie straciłby wymowy, gdyby usunięte zostało słowo „okres”. Według definicji okres stanowi umowny podział czasu: od... – do... W przywoływanym dziele nie można było zastosować ostrej cezury czasowej. Zresztą szereg uczonych obecnych w książce pewną część swojego życia spędziło przed II i po II Rzeczypospolitej. A zatem określenie „Okres II Rzeczypospolitej” w podtytule wydaje się nieprecyzyjne. Czy nie lepiej byłoby tak zatytułować dzieło: „Portrety polskich historyków prawa II Rzeczypospolitej” bądź jeszcze inaczej: „Portrety historyków prawa II Rzeczypospolitej Polskiej. Encyklopedia biograficzno-bibliograficzna”? Dyskusja nad tytułem dzieła już opublikowanego nie jest wszakże bezzasadna.

Konieczna jest w tym miejscu krótka wypowiedź na temat II Rzeczypospolitej, która to nazwa państwa pojawiła się w tytule dzieła. Stosunkowo niedawno, bo przed 1989 r. nazwa ta była spowita niepamięcią. Pozytywne wspomnianie II Rzeczypospolitej (jako Polski burżuazyjnej, kapitalistycznej) było przez ówczesne władze niepożądane. Na ich usługach były niezliczone wręcz zastępy funkcjonariuszy służb specjalnych i cenzorów, które czuwały nad socjalistycznym „porządkiem” (czytajmy – chaosem) życia publicznego, ale też i nad językiem. II Rzeczpospolita Polska to państwo istniejące w latach 1918-1945, a nie jak przyjmuje się powszechnie w latach 1918-1939. Cezurę czasową II Rzeczypospolitej wyznaczają: rok 1918 (odzyskanie suwerenności przez Polskę) oraz rok 1945 (kiedy Rząd RP na Uchodźstwie utracił uznanie międzynarodowe). Nazwa II Rzeczpospolita wskazuje na ciągłość czy też powiązanie z I Rzeczpospolitą (1569-1795), której kres położyły rozbiory (1772-1795).

Stwierdzić należy w tym miejscu z całym przekonaniem, iż A. Dębiński i M. Pyter dali czytelnikowi świetną syntezę tematu. Prezentując uczonych historyków prawa, przedstawili jednocześnie syntetyczne ujęcie historii prawa w ogóle. Znane i powtarzane jest powszechnie adagium: „Historia jest nauczycielką życia”, przełożone z łacińskiej sentencji: *Historia magistra vitae est*. Na zasadzie analogii stwierdzić można z przekonaniem, iż „Historia prawa jest nauczycielką życia zgodnie z prawem” czy też „prawego życia”. Chcąc zrozumieć dzisiejszą *jurysprudencję*, konieczne jest poznanie *jurysprudencji*

¹⁴ Ibidem, s. 15.

okresu starożytnego, nowożytnego, wreszcie współczesnego. Jawi się tu nieodparcie pytanie, czy dzisiejszy kryzys prawa, ujawniający się w interpretacji prawodawstwa państwowego, nie wiąże się z nieznaną nam, regulującego życie przeszłych pokoleń? Historycy prawa, z którymi zdawać się może zaprzyjaźnili się autorzy omawianego dzieła, mogą wskazywać wzorce do naśladowania. Myśl tę wyraża motto książki, myśl Adama Mickiewicza zaczerpnięta z edycji źródłowej wieszca narodowego pt. *Literatura słowiańska*:

Jak długo trwa jakiś naród, jak długo istnieje jakieś plemię, póty przeszłość jego nieustannie – poprzez terażniejszość – styka się z przyszłością¹⁵.

Powyższe słowa otwierające dzieło jednocześnie sygnalizują jego główny cel: dialog przeszłości z przyszłością na areopagu terażniejszości. Strukturę książki tworzą: *Wprowadzenie*, trzy rozdziały: I. *Veteres* (8 biogramów); II. *Ku Niepodległej. Na polu badawczym w odrodzonej Polsce* (16 biogramów); III. *Ukształtowani w uniwersytetach II Rzeczypospolitej* (24 biogramy); *Alfabetyczny wykaz prawników*; *Bibliografia wraz z wykazem skrótów*; *Indeks osób*; *Źródła ilustracji*.

Tytuł I. rozdziału – *Veteres* odnosi się do terminu łacińskiego „dawni”. Jest on zrozumiały przede wszystkim dla specjalistów z zakresu prawa rzymskiego. W tej części umieszczone zostały biogramy profesorów urodzonych przed 1860 r. Autorzy określili ich mianem *Veteres*. Jak stwierdzają A. Dębiński i M. Pyter „termin zapożyczyliśmy z historii jurysprudenencji rzymskiej, w której w okresie pryncypatu tą nazwą określano jurystów okresu późnej republiki, a za dominatu – wszystkich wcześniejszych prawników, zarówno republikańskich, jak i okresu klasycznego”¹⁶. Słowa te nie tylko wyjaśniają tajemnicze pojęcie, lecz odsyłają w ogóle do tradycji prawa rzymskiego, którego spadkobiercami i koryfeuszami byli historycy prawa II Rzeczypospolitej Polskiej. Uprawiali oni naukę w duchu tradycji łacińskiej.

W II rozdziale *Ku Niepodległej. Na polu badawczym w odrodzonej Polsce* zamieszczono biogramy profesorów, którzy urodzili się między 1860 r. a schyłkiem lat 80. XIX wieku. Apogeum ich aktywności naukowo-badawczej miało miejsce w okresie międzywojennym.

¹⁵ Ibidem, s. 7.

¹⁶ Ibidem, s. 15.

Szczególnie istotne jest zaznaczenie słów: Ku Niepodległej. Wskazują one na konieczność codziennego znoju i trudu budowania odrodzonego państwa i jego systemu prawnego. Niepodległość nie została raz dana w 1918 roku, lecz została zadana na wszystkie kolejne lata. Pracę naukową uczeni traktowali jako powinność wobec Ojczyzny. Byli zatem to profesorowie patrioci, na których barkach spoczywała szczególna odpowiedzialność. Ich miłość do Ojczyzny ujawniała się w wyteżonej, niez mordowanej pracy, w publikacjach o walorze aktualnym aż po dzień dzisiejszy czy wreszcie w kształtowaniu umysłów młodego pokolenia Polaków – studentów, ale też i w kształceniu nowych kadr naukowych.

W ostatnim rozdziale – III poznajemy tych, którzy zgodnie z tytułem tej części książki „Ukształtowani [zostali – E.S.] w uniwersytetach II Rzeczypospolitej”. Fakt zdobywania wykształcenia, w tym stopni naukowych na uniwersytetach w Polsce międzywojennej, wskazuje na szybkie podźwignięcie się nauki polskiej ku samodzielności. Należy podkreślić, iż niektórzy z nich zyskali międzynarodowe uznanie. Jednocześnie doznali oni wielu represji w mrocznych latach II wojny światowej z jej okrucieństwem i bezwzględną nienawiścią agresora i okupanta, zarówno niemieckiego, jak i radzieckiego, łamiącą prawo narodu polskiego do samostanowienia. Niektórzy profesorowie umarli w czasie tejże wojny. Inni weszli w realia Polski powojennej, której narzucony został również porządek prawny.

W okresie powojennym w latach 1945-1952 oficjalną nazwą państwa polskiego była Rzeczpospolita Polska, natomiast od ogłoszenia konstytucji 22 lipca 1952 r. (skonstruowanej według wzoru stalinowskiej konstytucji Związku Radzieckiego z 1936 r.) do 1989 r. nazwa uległa zmianie na Polską Rzeczpospolitą Ludową, a kolokwialnie i propagandowo – Polskę Ludową. Niełatwo było profesorom prawa z okresu międzywojennego wejść w nowe realia. Mimo „bezbożnego komunizmu” przedstawione w zamykającym rozdziale pokolenie prawników „Znacząco (...) przyczyniło się do utrzymywania wysokiego poziomu nauki historii prawa mimo odmiennych i nie zawsze sprzyjających badaniom warunków ustrojowych i politycznych”¹⁷. Autorzy dzieła nad wyraz delikatnie opisali realia powojennej Polski, które wszakże dziś są, przynajmniej w kręgach akademickich, doskonale znane bądź takimi być powinny.

¹⁷ Ibidem, s. 16.

Skoro dzieło omawia życie i twórczość – dzieła prawników II Rzeczypospolitej Polskiej to konieczne zdaje się zaprezentowanie ich pełnej listy. Przytoczymy zatem *in extenso* – dokładnie i w całości pełną listę „bohaterów” książki, „kopiując” część dzieła zatytułowaną *Alfabetyczny wykaz prawników*: Abraham Władysław Henryk Franciszek, Adamus Jan Józef, Balzer Oswald Marian, Bobrzyński Michał, Bossowski Franciszek, Brzeziński Józef, Chlamtacz Marcei, Dąbkowski Przemysław Roman, Dydyński Teodor, Ehrenkreutz Stefan Łukasz, Estreicher Stanisław Ambroży, Gintowt-Dziewiałtowski Edward, Grużewski-Lubicz Bolesław, Grzybowski Konstanty, Halban Alfred, Halban Leon, Hejnosz Wojciech, Insadowski Henryk, Jaworski Iwo Leopold, Jedlicki Marian Zygmunt, Kamiński Jan, Kałwa Piotr, Kłodziński Abdon Jan Kanty Łada, Koranyi Karol Wilhelm, Koschember-Łyskowski Ignacy, Kozubski Włodzimierz, Kutrzeba Stanisław Marian, Lisowski Zygmunt, Łapicki Borys, Osuchowski Waclaw, Parczewski Alfons Józef Ignacy, Patkaniowski Michał, Piniński Leon Jan, Rafacz Józef, Sawicki Jakub Teodor Walery, Sawicki Witold, Silnicki Tadeusz Jan Leopold, Skwarczyński Paweł, Taubenschlag Rafał Jakub (Rafael Jakob), Ulanowski Bolesław, Vetulani Adam Joachim, Wilanowski Bolesław, Winowski Leszek Józef Egidiusz, Wojciechowski Zygmunt, Wróblewski Stanisław, Wysłouch Seweryn Wiktor Józef, Wyszyński Michał, Zachorowski Stanisław¹⁸.

Wszyscy wskazani wyżej uczeni przyszli na świat w okresie, kiedy nie było Polski jako podmiotu prawa międzynarodowego. „Pochodzili oni z terenów trzech różnych zaborów – pruskiego, rosyjskiego, austriackiego, w których funkcjonowały odrębne systemy prawne. Niektórzy z nich przyszli na świat poza granicami dawnej Rzeczypospolitej. Wzrastali i zostali ukształtowani w odmiennych środowiskach naukowych. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości sprawnie włączyli się w proces współtworzenia polskiej nauki¹⁹, a poprzez to wnieśli „wkład w rozwój kultury prawnej” w Polsce²⁰.

Niewątpliwie z wielkim zainteresowaniem czyta się życiorysy naukowe, ale też z zaciekawieniem poznaje się kluczowe publikacje profesorów prawa. Książka ma więc też charakter przewodnika bibliograficznego. Notki bibliograficzne dotyczą historii prawa *sensu stricte*. Podejmują również zagadnienia związane z prawem i małżeń-

¹⁸ Ibidem, s. 665-666.

¹⁹ Ibidem, s. 11.

²⁰ Ibidem, s. 16.

stwem, dziejami Kościoła, poszczególnych ziem Polski i wiele innych ważnych tematów. Literatura ta jest dowodem, iż w II Rzeczypospolitej polscy historycy prawa byli erudytami, zaangażowanymi w prowadzenie badań w różnych nurtach (kierunkach). Niektórzy z nich byli właściwie *polihistorami*, mającymi wielką wiedzę z różnych dziedzin nauki, szeroki ogład rzeczywistości, którą głęboko analizowali. Rejestr najważniejszych publikacji danych autorów może zrodzić myśl opracowania i wydania materiałów do bibliografii, której tematem byłaby właśnie historia prawa. Takie hipotetyczne *vademecum* stanowiłoby cenne „posłowie” do omawianego dzieła i swoiście uzupełniłoby jego ramy. Zachęciłoby do kolejnych badań. Zresztą mówią o tym A. Dębiński i M. Pyter: „Zwracając się do naszych Czytelników, pragniemy żywić przekonanie, że niniejsza książka przyczyni się do lepszego poznania sylwetek uczonych jurystów, którzy w okresie II Rzeczypospolitej wnieśli ogromny wkład w rozwój kultury prawnej. Liczymy także, że stanie się ona inspiracją do dalszych poszukiwań w tym zakresie”²¹. Dzieło należy dedykować nade wszystko prawnikom i administratywistom, również tym *in spe* – studentom. Powinni wziąć je do rąk, a jeszcze bardziej do serc i umysłów ci prawnicy, którzy dziś odpowiadają za polską *jurysprudencję*, za kształt prawa w Polsce, za jego egzekwowanie, implementację, za wymiar sprawiedliwości i – „koniec końców” – prawomyślność Najjaśniejszej Rzeczypospolitej.

Bibliografia / References

- Dębiński A., Pyter M., *Portrety polskich historyków prawa. Okres II Rzeczypospolitej*, Lublin 2024.
- Draus J., *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918-1946. Portret kresowej uczelni*, Kraków 2007.
- Dziekani Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, red. A. Dębiński, I. Leraczyk, J. Misztal-Konecka, W.S. Staszewski, Lublin 2021.
- Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 1-2, red. E. Gigilewicz, Lublin 2018.
- Helmin M., *Historycy prawa Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie i ich działalność w latach 1919-1952*, Sopot 2024.
- Krasowski K., *Wydział Prawno-Ekonomiczny Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1919-1939*, Poznań 2006.
- Nauki historycznoprawne w polskich uniwersytetach w II Rzeczypospolitej*, red. M. Pyter, Lublin 2008.

²¹ Ibidem, s. 23.

- Profesorowie prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, red. A. Dębiński, W.S. Staszewski, M. Wójcik, Lublin 2008.
- Pyter M., *Nurt historycznoprawny w kanonistyce polskiej w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, Lublin 2006.
- Pyter M., *Oswald Balzer i lwowska szkoła historycznoprawna*, Lublin 2010.
- Sakowicz E., *Uniwersytet katolicki. Teksty, bibliografia, dokumenty*, Lublin 2012.
- Stefan Ehrenkreutz i historycy prawa okresu dwudziestolecia międzywojennego. W 70. rocznicę śmierci ostatniego Rektora Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Praca zbiorowa*, red. P. Dąbrowski, D. Szpoper, Olsztyn 2016.
- Tarkowski M., *Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919-1939*, Gdańsk 2015.
- Uniwersytet Jagielloński. Złota księga Wydziału Prawa i Administracji*, red. J. Stelmach, W. Uruszczak, Kraków 2000.
- Zarys dziejów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego 1808-2008*, red. G. Bałtruszajtys, M. Paszkowska, H. Izdebski, A. Bosiac-ki, A. Rosner, Warszawa 2008.
- Żukowski P.M., *Profesorowie Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. 2: 1780-2012, Kraków 2014.